

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА**

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ, ІНСТРУМЕНТІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Методичні вказівки

**Чернівці
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
2024**

УДК 336.7

Друкується за ухвалою вченої ради
економічного факультету
Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича
(Протокол №14 від 21.06.2024 року)

Укладач: О.М. Грубляк

Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій: метод.вказ. Укладач: Грубляк
О.М. – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2024. – 50 с.

Методичні вказівки побудовані з урахуванням вимог кредитно-трансфертної системи організації освітнього процесу та містять перелік питань, практичні завдання, глосарій, тестові завдання для самоперевірки, питання для самостійної роботи, список використаних джерел.

Для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти.

УДК 336.7

@Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024
@Укладач: Грубляк О.М., 2024

Пояснювальна записка

Метою методичних рекомендацій є допомогти студентам в самостійному засвоєнні тем навчальної дисципліни «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій», які мають важливе значення в розумінні функціонування ринків фінансових послуг, інструментів та технологій.

Таке самостійне навчання забезпечує підготовку до семінарських, практичних занять, написання індивідуальних наукових досліджень з проблем, які необхідно підготувати студенту і їх захист, підготовку і участь в дискусіях, вирішення фінансових задач, тестування.

Навчальна дисципліна «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій» належить обов'язкових освітніх компонент циклу професійної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування».

В процесі вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти отримують теоретичні знання з особливостей функціонування ринку фінансових послуг, інструментів та технологій і практичні навички з надання фінансових послуг банківськими і небанківськими фінансовими установами, обігу фінансових інструментів, застосування фінансових технологій, а також необхідні фахові компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» для подальшого використання знань і навичок у практичній діяльності в установах фінансового сектора.

Метою вивчення дисципліни «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій» – отримання здобувачами вищої освіти поглиблених знань та практичних навичок щодо вміння застосування фінансових інструментів, методів та технологій надання фінансових послуг з кредитування, лізингу, здійснення платіжно-розрахункових операцій, випуску та обігу фінансових інструментів, оцінки їх ефективності, хеджування і страхування ризиків, здійснення інвестиційних послуг з використанням різних фінансових інструментів з метою забезпечення ефективного функціонування бізнесових структур і оцінювання їх з точки зору ефективності.

Завдання навчальної дисципліни – засвоїти теоретичні засади механізмів і способів надання фінансових послуг, обігу фінансових інструментів на практиці; організацією збирання та аналізу необхідної інформації для вибору інструментів і способів надання фінансових послуг; методи визначення ефективності щодо прийнятих рішень на ринку та доцільності застосування відповідних інструментів;

методи визначення ризиків фінансових послуг і інструментів і механізмів їх зменшення; способи і підходи управління ризиками.

Предмет навчальної дисципліни – практичні аспекти надання різноманітних фінансових послуг, обігу фінансових інструментів, застосування фінансових технологій і визначення їх доцільності і ефективності.

За результатами вивчення дисципліни «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій» здобувач повинен знати і уміти:

- суть ринків фінансових послуг і основні механізми його функціонування;
- фінансові інструменти, які використовуються при наданні фінансових послуг;
- механізми, способи надання фінансових послуг, забезпечення їх надійності;
- основні принципи функціонування кредитної системи, валютного, грошового ринків та ринків капіталів і їх регулювання;
- основні законодавчі акти, які регулюють ринок фінансових послуг в Україні;
- міжнародні фінансові ринки і основні фінансові інструменти, які застосовуються на цих ринках;
- основні інформаційні і комп'ютерні технології надання фінансових послуг;
- аналіз ринків за допомогою методів технічного і фундаментального аналізу;
- оцінювання фінансових інструментів та вибір найкращого способу їх застосування;
- визначення ризиків фінансових послуг на всіх стадіях їх реалізації, механізми й інструменти їх запобігання;
- ефективне управління ризиками фінансових послуг.

На вивчення дисципліни виділяється 150 годин, які включають аудиторне навчання (лекції, семінари, практичні заняття) в обсязі 45 годин; індивідуальна робота студентів, самостійне позааудиторне навчання з використанням літературних джерел.

Вивчення дисципліни «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій» містить два змістові модулі.

Змістовий модуль 1. Інституційне забезпечення функціонування ринку фінансових послуг, інструментів та технологій – розкриває основні фінансові концепції, які використовуються для забезпечення функціонування ринків фінансових послуг, інструментів та технологій, визначає основні фінансові

інструменти і способи надання фінансових послуг, учасників ринків і їх характеристики.

Змістовий модуль 2. Фінансові послуги на ринку капіталів – передбачає оволодіння методологією організації і здійснення фінансових послуг, обігу фінансових інструментів на ринку капіталів, функціонування фінансових технологій ринку капіталів, дослідження ризиків фінансових послуг і їх управління.

Тематичний план дисципліни «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій»

№ п/п	Назва змістового модуля і теми	Кількість годин
Змістовий модуль I. Інституційне забезпечення функціонування ринку фінансових послуг, інструментів та технологій		
1	Ринки фінансових послуг та капіталів	20
2	Фінансові послуги, інструменти та технології банківських установ	19
3	Фінансові послуги, інструменти та технології ринку небанківських фінансових установ	21
4	Фінансові послуги, інструменти та технології грошового й валютного ринку	19
Змістовий модуль II. Фінансові послуги на ринку капіталів		
5	Фінансові послуги, інструменти та технології фондового ринку	19
6	Діяльність професійних учасників ринку капіталів	19
7	Фінансові послуги, інструменти та технології управління ризиками	18
8	Державне регулювання та саморегулювання ринків фінансових послуг та капіталів	15
	Усього годин	150

Зміст самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій»

Для самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій» передбачено самостійне опрацювання студентами відповідних літературних джерел для участі в практичному занятті, виконання індивідуальних наукових досліджень за обраною тематикою (у разі дослідження сегментів міжнародного фінансового ринку варто оформлювати результати на

іноземній (англійській) мові) і їх захист на практичних заняттях, вирішення практичних завдань і ситуаційних вправ, тестування.

Інформаційне наповнення тем навчальної дисципліни «Ринок фінансових послуг, інструментів та технологій»

Тема 1. Ринки фінансових послуг та капіталів

Мета: розглянути суть, мету, функції, завдання та роль ринків фінансових послуг та капіталу.

План:

1. Передумови формування та етапи розвитку ринку фінансових послуг та ринку капіталу в Україні, їх функції, принципи.
2. Визначення суті фінансової послуги. Класифікація фінансових послуг і фінансових операцій.
3. Правові основи діяльності фінансових установ.
4. Ліцензування діяльності з надання фінансових послуг.
5. Характеристика фінансових інструментів.
6. Таємниця фінансової послуги.

Основні терміни:

Ринок фінансових послуг – це особлива сфера взаємовідносин державних і фінансових інститутів щодо задоволення фінансових потреб і формування пропозицій фінансово-економічних послуг на державному рівні або у світовій інтеграції країн.

Ринок фінансових послуг: «сукупність учасників ринку фінансових послуг та відносин між ними, пов'язаних з наданням та отриманням фінансових та супровідних послуг» [2].

Ринки капіталу: «це фондовий ринок, ринок деривативних фінансових інструментів та грошовий ринок» [3].

Фондовий ринок (ринок цінних паперів): «це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів)» [3].

Ринок деривативних фінансових інструментів: «це сукупність учасників ринку деривативних фінансових інструментів та правовідносин між ними, що виникають під час емісії деривативних цінних паперів, укладення деривативних

контрактів, вчинення та виконання правочинів щодо деривативних цінних паперів, укладення та виконання договорів про заміну сторони деривативних контрактів, виконання зобов'язань за деривативними фінансовими інструментами» [3].

Грошовий ринок: «це сукупність учасників грошового ринку та правовідносин між ними, що виникають під час вчинення правочинів щодо інструментів грошового ринку та валютних цінностей» [2].

Учасники ринку фінансових послуг – надавачі фінансових та супровідних послуг та їх об'єднання (у тому числі саморегульовані організації), клієнти [2].

Фінансова послуга «означає будь-яку послугу фінансового характеру, яка пропонується постачальником фінансових послуг» [1].

Фінансова послуга: «операція або декілька операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги» [2].

Нова фінансова послуга «означає послугу фінансового характеру, зокрема послуги, які пов'язані з існуючими та новими інструментами або зі способом постачання таких інструментів, які не надаються будь-яким постачальником фінансових послуг на території однієї зі сторін, але які надаються на території іншої сторони» [2].

Професійна діяльність на ринках капіталу: «це діяльність акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю або товариств з додатковою відповідальністю з надання фінансових та інших послуг на ринках капіталу під час здійснення будь-якого з цих видів діяльності» [3].

Фінансова установа: «юридична особа, метою створення якої є здійснення діяльності з надання фінансових послуг, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг на підставі відповідної ліцензії, виданої регулятором» [2].

Фінансові інструменти – це різноманітні фінансові документи, які обертаються на фінансовому ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на ринку.

Таємниця фінансової послуги: «інформація про діяльність та фінансовий стан клієнта, яка стала відома фінансовій установі у процесі обслуговування клієнта, або стала відома третім особам під час надання послуг фінансовою установою» [2].

Тестові завдання:

1. Серед нижче наведених оберіть найбільш повне визначення суті ринку фінансових послуг:

а) система відносин, що забезпечує взаємодію попиту і пропозиції на гроші та їх взаємне врівноваження

б) система відносин, пов'язаних з випуском та обігом фінансових активів

в) система відносин, що забезпечує рух позикового капіталу під дією попиту і пропозиції на нього на умовах платності і повернення

г) система відносин, пов'язаних з наданням фінансових послуг з метою фінансового забезпечення процесу виробництва, здійснення інвестування та страхування.

2. Що з нижче перерахованого не відноситься до фінансових активів:

а) грошові кошти та їх еквіваленти;

б) дебіторська заборгованість не призначена для перепродажу;

в) фінансові інвестиції, що утримуються до погашення;

г) немає правильної відповіді.

3. Фінансовим установам забороняється:

а) поширення у будь-якій формі реклами;

б) поширення у будь-якій формі реклами та іншої інформації, що містить неправдиві відомості про їх діяльність у сфері фінансових послуг;

в) співпраця з будь-якими неофіційними розповсюджувачами інформації про стан ринку фінансових послуг;

г) співпраця з аналітичними агентствами, що співпрацюють з їхніми конкурентами.

4. Яке з нижче наведених тверджень зайве при визначенні фінансової установи:

а) юридична особа;

б) фізична або юридична особа;

в) надає виключно фінансові послуги;

г) внесена до відповідного реєстру фінансових установ.

5. Діяльність яких фінансових установ регулюється Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»:

а) державного казначейства;

б) державних цільових фондів;

в) всіх установ, що вступають у фінансові відносини;

г) фінансових установ, що не мають статусу міжурядових міжнародних організацій.

6. Головною метою надання фінансової послуги є:

а) отримання прибутку в результаті здійснення операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб;

б) отримання прибутку в результаті здійснення операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб або збереження реальної вартості фінансових активів в інтересах третіх осіб;

в) тільки збереження реальної вартості фінансових активів в інтересах третіх осіб;

г) отримання прибутку фінансовою установою в результаті здійснення нею операцій з фінансовими активами.

7. Згідно Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» фінансовими не вважаються такі послуги:

а) обґрунтування розподілу чистого прибутку фінансової компанії;

б) послуги у сфері накопичувального пенсійного забезпечення;

в) надання гарантій та поручительств;

г) довірче управління фінансовими активами.

8. Клієнт фінансової установи має право на інформацію щодо:

а) переліку керівників фінансової установи та її відокремлених підрозділів;

б) переліку послуг, що надаються фінансовою установою;

в) відомостей про фінансові показники діяльності фінансової установи та її економічний стан, які підлягають обов'язковому оприлюдненню;

г) всі відповіді правильні.

9. Грошові кошти, цінні папери, боргові зобов'язання це:

а) фінансові послуги;

б) фінансові інструменти;

в) деривативи;

г) фінансові активи.

10. На ринку капіталу фінансові посередники забезпечують:

а) передачу ресурсів на визначений термін та під проценти за допомогою цінних паперів;

б) надання супутніх фінансових послуг;

в) здійснення операцій економічних суб'єктів з валютними цінностями;

г) вкладання ресурсів одних економічних суб'єктів в діяльність інших на певний термін.

Тематика індивідуальних досліджень:

1. Механізми забезпечення ефективного кругообігу фінансових ресурсів.
2. Концепція капіталу і корпоративні угоди на фінансових ринках.
3. Світова фінансова криза та її вплив на вітчизняний ринок фінансових послуг.
4. Інноваційні фінансові послуги як спосіб капіталізації фінансових ресурсів.
5. Нові форми взаємодії учасників фінансового ринку.
6. Венчурний капітал як інноваційний інструмент на ринку фінансових послуг.
7. Місцеве самоврядування як суб'єкт фінансового ринку.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте роль ринку фінансових послуг в економіці.
2. Дайте визначення понять «фінансова послуга», «ринок фінансових послуг».
3. Назвіть основні ознаки фінансової послуги.
4. Дайте визначення поняття «фінансові активи» та назвіть їх види.
5. Які послуги вважаються фінансовими?
6. Назвіть функції ринку фінансових послуг та ринку капіталів.
7. Схарактеризуйте основні класифікаційні ознаки фінансових послуг.
8. Назвіть основні ознаки ринку фінансових послуг та ринку капіталів.
9. Розкрийте ознаки сегментації ринку фінансових послуг та ринку капіталів.
10. Дайте характеристику фінансових послуг, які надають фінансові посередники на різних сегментах ринку.

Літературні джерела:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний договір від 25 жовтня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text/

2. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 6 травня 2023 року № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.

3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 29 липня 2023 року № 3249-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

4. Про платіжні послуги: Закон України від 1 квітня 2023 року № 2888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.

5. Про депозитарну систему України: Закон України від 6 липня 2012 року № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>.

6. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19 червня 2003 року № 978-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15#Text>.

7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

Тема 2. Фінансові послуги, інструменти та технології банківських установ

Мета: розглянути суть, мету, функції, завдання та роль банківської системи на ринках фінансових послуг та капіталу

План:

1. Виникнення банків та банківської справи. Банківська система України та її структура.
2. Інструменти монетарної політики НБУ.
3. Механізм дії валютних інтервенцій.
4. Міжнародні резерви НБУ.
5. Банки та банківські операції.
6. Банківські послуги на ринку.

Основні терміни:

Ескроу: «це рахунок умовного зберігання, який використовується клієнтом банку (власником контрольного пакету акцій) для виплати коштів акціонерам, акції яких придбавались на його вимогу» [4].

Резервна база: «середньоарифметична сума коштів, яка розрахована за період визначення згідно з установленими на період утримання нормативами обов'язкового резервування та підлягає обов'язковому резервуванню і зберігання в період утримання» [6].

Процентна політика Національного банку: «це регулювання Національним банком попиту та пропозиції на грошові кошти через зміну процентних ставок за своїми операціями з метою впливу на процентні ставки суб'єктів грошово-кредитного ринку та дохідність фінансових операцій» [5].

Облікова ставка Національного банку України: «один із монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк України встановлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів на відповідний період і є основною процентною ставкою, яка залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній, бюджетній сферах та на грошово-кредитному ринку» [5].

Інструменти постійного доступу: «це надання Національним банком можливості для банків отримати кредити овернайт або придбати депозитні сертифікати овернайт» [6].

Валютний аукціон: «операції проводяться шляхом розподілу визначеного обсягу інтервенції між тими суб'єктами ринку, які запропонували найкращу ціну на купівлю/продаж іноземної валюти» [3].

Інтервенція за єдиним курсом: «здійснюється або шляхом збирання заявок суб'єктів ринку на купівлю/продаж/обмін іноземної валюти за єдиним визначеним обмінним курсом та подальшого їх пропорційного задоволення в межах визначеного обсягу валютної інтервенції, або шляхом розміщення пропозиції з купівлі/продажу іноземної валюти в торговельно-інформаційній системі за єдиним визначеним обмінним курсом та укладення угод із суб'єктами ринку в порядку акцептування ними пропозиції до вичерпування обсягу валютної інтервенції» [3].

Інтервенція за найкращим курсом: «здійснюється або шляхом запиту щодо ціни на купівлю/продаж іноземної валюти в суб'єктів ринку через торговельно-інформаційні системи та укладення угод із суб'єктом ринку, який запропонував найкращу ціну, або шляхом вибору найкращої ціни купівлі/продажу іноземної валюти з наявних у торговельно-інформаційних системах котирувань суб'єктів ринку та укладення угод із суб'єктом ринку, який запропонував цю ціну» [3].

Адресна інтервенція: «зумовлюється національними інтересами України та здійснюється у виняткових випадках на підставі звернення Уряду України» [3].

Міжнародні резерви: «високоліквідні активи Національного банку України в іноземній валюті та золоті, які використовуються для проведення валютних інтервенцій та забезпечення платежів органів державної влади» [2].

Банківські послуги включають посередницькі, консультативні, розрахункові, довірчі (трастові) та інші послуги.

Платіжна система: «це організаційна структура, яка забезпечує здійснення розрахунків від банку до банку; від надавача платіжних послуг одного до іншого; платіжну систему з використанням електронних платіжних засобів (карток)» [4].

Учасник платіжної системи: «це банк або небанківська платіжна установа надає користувачам послуги з виконання платіжних операцій за допомогою платіжної системи» [4].

Оператор платіжної системи: «створює платіжну систему, встановлює її правила та несе відповідальність за діяльність ПС» [4].

Розрахунковий банк: «бере участь у проведенні розрахунків між учасниками» [4].

Технологічний оператор «надає послуги процесингу, клірингу або інших операційних та технологічних функцій» [4].

Платіжні інструменти: «пероналізований засіб, пристрій, набір процедур, що відповідають вимогам законодавства та погоджені користувачем і надавачем платіжних послуг для надання платіжної інструкції» [4].

Прямий дебет: «платіжний інструмент, який використовуються для ініціювання платіжної операції дебетового переказу. Інструмент прямий дебет забезпечує потреби користувачів, клієнтів банків виконувати щомісячні або регулярні платежі тобто клієнт давав банку доручення на підставі якого у визначений час можна було здійснити певну операцію: оплати за житло, за оренду, за надання побутових послуг» [6].

Кредитовий трансфер: «це платіжний інструмент у вигляді сукупності процедур передбачених нормативно-правовими актами Національного банку, виконання яких є необхідним для ініціювання кредитового переказу, що використовується для ініціювання платіжної операції кредитового переказу» [6].

Електронний платіжний інструмент: «це платіжний інструмент, який реалізований на будь-якому носії, що містять електронній формі дані, необхідні для ініціювання платіжної операції і здійснення інших операцій, визначених договором з імітентом (платіжна картка, платіжні застосунки)» [4].

Тестові завдання:

1. Банківська система України є:
 - а) однорівневою;
 - б) трирівневою;
 - в) дворівневою;
 - г) чотирьохрівневою.
2. Законодавчо встановлена максимальна частка кожного із засновників банку становить:
 - а) 30%;
 - б) 35%;
 - в) 10%;
 - г) 33%.
3. Залежно від організаційно-правової форми діяльності банки з колективною формою власності поділяються на:
 - а) пайові, приватні, кооперативні;
 - б) акціонерні та кооперативні;

- в) акціонерні, приватні, кооперативні;
- г) командитні.

4. Банки, які виконують широкий спектр операцій та надають різні банківські послуги своїм клієнтам, називаються:

- а) універсальними;
- б) загально-спеціальними;
- в) спеціалізованими;
- г) галузевими.

5. Якої з нижче наведених спеціалізацій банків не існує?

- а) функціональної;
- б) галузевої;
- в) клієнтської;
- г) територіальної.

6. Банки, що акумулюють тимчасово вільні кошти на тривалі строки і надають довгострокові кредити:

- а) ощадні банки;
- в) облікові і депозитні банки;
- б) інвестиційні та інноваційні банки;
- г) іпотечні банки.

7. Які банки здійснюють довгострокове кредитування здебільшого під заставу нерухомості?

- а) інвестиційні;
- б) ощадні;
- в) іпотечні;
- г) депозитні.

8. Банк називається державним, якщо:

- а) 100 % залученого капіталу належить державі;
- б) 100 % його фінансових ресурсів належить державі;
- в) 100 % статутного капіталу належить державі;
- г) 100 % капіталу банку належить державі.

9. Як впливає підвищення рівня процентної ставки на загальну масу грошей в обігу:

- а) маса грошей збільшиться;
- б) маса грошей не зміниться;
- в) маса грошей зменшиться;

г) немає правильної відповіді.

10. При збільшенні норми обов'язкового резервування пропозиція грошей:

а) зменшується;

б) збільшується;

в) не змінюється;

г) немає правильної відповіді.

Тематика індивідуальних досліджень:

1. Історичні аспекти розвитку ринку банківських послуг в Україні.

2. Роль банківської системи в господарській системі країни.

3. Охарактеризуйте оперативні дані, що характеризують ліквідність банківської системи та чинники її зміни

4. Охарактеризуйте оперативні дані, що характеризують курси на міжбанківському ринку та чинники їх зміни.

5. Охарактеризуйте оперативні дані, що характеризують міжнародні резерви НБУ та чинники їх зміни.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте особливості банківської системи України як складової ринку фінансових послуг.

2. Назвіть основну функцію Національного банку України та дайте характеристику його інших функцій.

3. Дайте визначення поняття «державний банк», зазначте його особливості.

4. Які фінансові послуги належать до банківських?

5. Які види діяльності, крім фінансових послуг, має право здійснювати банк?

6. Дайте характеристику кредитних операцій відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

7. У яких формах здійснюється державне регулювання Національним банком України діяльності банків?

Літературні джерела:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

2. Про Національний банк України: Закон України від 01.09.2021 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

3. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>.

4. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 року № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.

5. Положення про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні: Постанова Правління НБУ від 11.12.2014 року № 806. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0806500-14#Text>.

6. Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: Постанова Правління НБУ від 17.09.2015 року № 615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15#Text>.

7. Про внесення зміни до Положення про основи процентної політики Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 5 листопада 2018 року №117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0019500-19#Text>.

8. <https://bank.gov.ua/ua/markets/fm-liquidity>

9. <https://kurs.com.ua/mezhsbank>

Тема 3. Фінансові послуги, інструменти та технології ринку небанківських фінансових установ

Мета: розглянути суть, мету, функції, завдання та роль небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг

План:

1. Фінансові компанії як небанківські фінансові установи.
2. Діяльність ломбардів на ринку фінансових послуг.
3. Діяльність кредитних спілок.
4. Страхові компанії як інституційні інвестори.
5. Лізингові компанії як учасники ринку.
6. Недержавні пенсійні фонди.
7. Діяльність інвестиційних фондів.
8. Хедж-фонди як альтернативна форма інвестування капіталу.
9. Колекторські компанії.
10. Рейтингові агентства як учасники ринку фінансових послуг.

Основні терміни:

Мікрофінансові організації (МФО): «це небанківські установи, що здійснюють фінансову діяльність у сфері мікрокредитування населення на комерційних засадах» [7].

Споживчий кредит: «грошові кошти, які надаються споживачеві (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника» [2].

Пункти обміну іноземної валюти: «обмінні пункти уповноважених банків, що розташовані поза їхніми операційними залами; обмінні пункти інших кредитно-фінансових установ, які одержали ліцензію Національного банку України на здійснення операцій з торгівлі іноземною валютою; обмінні пункти суб'єктів підприємницької діяльності, які діють на підставі агентських угод з уповноваженими банками» [7].

Оператори платіжних систем надають фінансові платіжні послуги з переказу коштів без відкриття рахунку.

Факторингова компанія: «це фінансова установа, яка здійснює в інтересах третіх осіб за власний рахунок або за рахунок цих осіб, операції з придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів» [7].

Факторинг: «це комплекс послуг для виробників і постачальників, що здійснюють торговельну діяльність на умовах відстрочення платежу» [7].

Ломбард: «фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг ломбарду» [7].

Кредитна спілка: «неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки» [1].

Лізинг: «це особливий вид інвестиційної діяльності, при якому лізингодавець (лізингова компанія) купує у постачальника обладнання (предмет лізингу)» [6].

Недержавний пенсійний фонд (НПФ): «юридична особа, що є неприбутковою організацією (непідприємницьким товариством), функціонує і проводить свою

діяльність виключно з ціллю накопичення пенсійних внесків на користь учасників НПФ з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам НПФ у визначеному законодавством порядку» [5].

Інвестиційний фонд: «це форма спільного інвестування, при якій інвестори акумулюють гроші в інститутах спільного інвестування (ІСІ) для подальшого інвестування. Інвестиційні фонди акумулюють гроші інвесторів для здобуття прибутку за допомогою їх вкладення в цінні папери інших емітентів, корпоративні права, нерухомість» [4].

Пайові інвестиційні фонди (ПІФ): «це активи, які належать інвесторам на правах спільної часткової власності, та перебувають в управлінні компанії з управління активами (КУА) і враховуються окремо від результатів її господарської діяльності» [4].

Корпоративні інвестиційні фонди (КІФ): «це ІСІ, які створюються у формі відкритого акціонерного товариства і проводять діяльність виключно зі спільного інвестування» [4].

Хедж-фонд – це фонд, що використовує агресивні стратегії, які є неможливими у відкритих фондах, включаючи продажі на термін без покриття, торговельні програми, свопи, арбітраж і похідні.

Колекторська компанія: «юридична особа (у тому числі небанківська фінансова установа, яка відповідно до закону має право надавати кошти у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту, та/або послуги з факторингу), включена до реєстру колекторських компаній, яка в інтересах кредитодавця (первісного кредитора) та/або нового кредитора (у разі заміни первісного кредитора) відповідно до договору з таким кредитодавцем та/або новим кредитором має право здійснювати врегулювання простроченої заборгованості» [3].

Рейтингове агентство – це юридична особа, яка надає професійні послуги на ринку цінних паперів та спеціалізується на визначенні кредитних рейтингів (рейтингуванні) та наданні інформаційно-аналітичних послуг, пов'язаних із забезпеченням діяльності з визначення кредитних рейтингів.

Тестові завдання:

1. Інститути спільного інвестування – це:
 - а) активи, які вкладають в цінні папери інших емітентів;
 - б) активи, які є незмінними;
 - в) ресурси яких формуються за рахунок розміщення на ринку власних акцій чи інвестиційних сертифікатів;

г) відповідь а) і в) є правильною.

2. Пенсійні фонди поділяються на:

- а) корпоративні та пайові;
- б) відкриті, корпоративні, професійні;
- в) диверсифіковані та недиверсифіковані;
- г) закриті, відкриті, інтервальні.

3. Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється через:

- а) відкриті пенсійні фонди;
- б) банківські установи;
- в) страхові організації;
- г) всі відповіді правильні.

4. Інвестиційний фонд – це:

а) юридична особа, яка здійснює послуги з управління боргами, викупу боргів, надання кредиту під дебіторську заборгованість;

б) юридична особа у вигляді акціонерного товариства, основним видом діяльності якого є спільне інвестування;

в) юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної діяльності з метою задоволення своїх потреб на засадах самоврядування;

г) фінансова організація, що спеціалізується на інвестиціях у власний капітал чи в інші види фінансування підприємств, звичайно таких, котрі не мають тривалої історії розвитку, але з перспективою значного росту.

5. За строками експлуатації майна лізинг поділяють на:

- а) внутрішній та міжнародний;
- б) оперативний і фінансовий;
- в) експортний та імпорتنний;
- г) змішаний та транзитний.

6. Лізинг надає можливість:

- а) оновлювати морально застаріле обладнання;
- б) розширити виробництво без значних одноразових витрат;
- в) координувати грошові потоки;
- г) всі відповіді правильні.

7. Факторингові компанії – це:

а) юридична особа у вигляді акціонерного товариства, основною діяльністю якого є спільне інвестування;

б) юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися для ведення спільної діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування;

в) юридична особа, яка здійснює послуги з управління, торгівлі, викупу боргів, надання кредиту під дебіторську заборгованість.

г) фінансова організація, що спеціалізується на інвестиціях у власний капітал і в інші види фінансування підприємств.

8. Головна відмінність відкритого інвестиційного фонду полягає в тому, що фонд бере на себе зобов'язання:

а) забезпечити високий дохід на придбані інвестором цінні папери;

б) забезпечує реалізацію державного захисту прав інвесторів;

в) у будь-який час на вимогу інвестора здійснювати викуп емітованих ним цінних паперів;

г) гарантує стабільний дохід на інвестовані кошти.

9. До супутніх послуг ломбарду належать такі:

а) надання гарантій і поручительств;

б) довірче управління фінансовими активами;

в) надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією;

г) діяльність з обміну валют.

10. Чи мають колекторські компанії під час стягнення простроченої заборгованості дотримуватися етичної поведінки?

а) якщо фізична особа відмовляється повертати заборгованість протягом певного часу, вони можуть вдатися до силових методів;

б) так, згідно зі статтею 25 Закону України «Про споживче кредитування»;

в) ні, вони завжди та в будь-якому випадку мають повне право використовувати грубу силу;

г) так, за рішенням суду.

Тематика індивідуальних досліджень:

1. Основні форми діяльності спеціалізованих небанківських установ на фінансовому ринку.

2. Страхові компанії як специфічні фінансові посередники українського ринку фінансових послуг.

3. Кредитні спілки та їх роль на ринку фінансового посередництва України.

4. Діяльність інвестиційних фондів на фінансовому ринку України.

5. Особливості фінансових послуг недержавних пенсійних фондів як контрактних фінансових інститутів.

6. Фінансові посередники на світовому фінансовому ринку.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Розкрийте структуру небанківських кредитних установ.

2. На яких принципах ґрунтується діяльність кредитної спілки?

3. Яким нормативним документом визначені організаційні засади створення та порядок припинення діяльності кредитних спілок?

4. Які документи подаються для державної реєстрації кредитної спілки?

5. Охарактеризуйте нормативно-правове регулювання лізингових відносин в Україні.

6. Охарактеризуйте основні функції лізингу.

7. На які види класифікується лізинг залежно від особливостей здійснення?

8. Який лізинг називається фінансовим?

9. Хто може бути суб'єктами фінансового лізингу?

10. Охарактеризуйте нормативно-правову базу, що регулює створення та діяльність ломбардів.

11. Назвіть предмет та особливості діяльності Всеукраїнської асоціації ломбардів.

12. Які послуги належать до фінансових послуг ломбарду?

13. Які послуги належать до супутніх послуг ломбарду?

14. Яким вимогам повинен відповідати ломбард для надання фінансових послуг?

Літературні джерела:

1. Про кредитні спілки: Закон України від 14 липня 2023 року № 3254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text>.

2. Про споживче кредитування: Закон України від 15 листопада 2016 року № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>.

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості: Закон України від 19 березня 2021 року № 1349-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-IX#Text>.

4. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 5 липня 2012 року № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text>.

5. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.

6. Про фінансовий лізинг: Закон України від 4 лютого 2021 року № 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>.

7. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 6 травня 2023 року № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.

8. <https://cbonds.ua/glossary/rating-agency/>.

Тема 4. Фінансові послуги, інструменти та технології грошового й валютного ринку

Мета: розглянути грошовий та валютний ринок і види фінансових послуг, що надаються, інструментів та технологій.

План:

1. Ощадний (депозитний) сертифікат банку.
2. Випуск та обіг казначейських векселів.
3. Комерційний вексель, види та обіг.
4. Конверсійні операції на валютному ринку.
5. Ринок операцій спот.
6. Операції на форвардному ринку.
7. Валютні ф'ючерси.
8. Валютні операції опціон.
9. Валютний ринок своп.
10. Процентні ставки LIBOR, UIRD.
11. Валютна позиція і процентний арбітраж.
12. Технології валютного ринку.

Основні терміни:

Грошовий ринок: «це сукупність учасників грошового ринку та правовідносин між ними, що виникають під час вчинення правочинів щодо інструментів грошового ринку та валютних цінностей» [1].

Інструменти грошового ринку: «це казначейські зобов'язання України, ощадні сертифікати банків, депозитні сертифікати банків, векселі, а також інші інструменти (в тому числі цінні папери), що мають всі з таких характеристик: мають вартість, що може бути визначена у будь-який момент часу; не є деривативними фінансовими інструментами; мають період до погашення в момент емісії (видачі) 397 днів або менше» [2].

Ощадний сертифікат: «це цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання після

спливу встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав» [2].

Депозитний сертифікат: «це цінний папір, який підтверджує суму вимоги до банку, що дорівнює номінальній вартості відповідного сертифіката, і права власника сертифіката на одержання після спливу встановленого строку номінальної вартості сертифіката та відсоткового доходу (якщо виплата відсоткового доходу передбачена сертифікатом) у банку, який здійснив його емісію» [2].

Казначейські зобов'язання» «це різновид державних цінних паперів, що розміщуються серед фізичних осіб на добровільних засадах, дають право на отримання доходу і погашаються державою на умовах, передбачених при їх розміщенні» [2].

Вексель: «це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю)» [2].

Фінансовий банківський вексель: «це цінний папір, що посвідчує безумовне зобов'язання банківської установи сплатити після настання строку платежу визначену суму власникові векселя» [2].

Конверсійні операції – це угоди агентів валютних ринків по купівлі-продажу (конверсії) певних сум грошей однієї країни на валюту іншої країни за погодженим курсом на певну дату.

Угода спот – це контракт на купівлю-продаж певної суми валюти в цей час і по поточному курсу продавця чи біржі.

Крос-курси – це співвідношення між курсами двох валют щодо третьої.

Форвард – валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції (з поставкою валюти за договором) не пізніше ніж на другий робочий день після дня укладення договору.

Валютні ф'ючерси – це контрактні угоди на купівлю або продаж стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією валют та узгодженою ціною.

Валютний опціон є своєрідною формою термінової угоди двох сторін – продавця і власника опціону, внаслідок якої власник опціону отримує право, а не зобов'язання, купити у продавця опціону або продати йому заздалегідь визначену суму однієї валюти в обмін на іншу (або на національну грошову одиницю) за обумовленим валютним курсом чи за курсом, визначеним на день обміну.

Валютний своп – валютна операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах спот із одночасним продажем (або купівлею) тієї ж самої валюти на певний термін на умовах форвард, тобто здійснюється комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакові суми, але з різними датами валютування.

Лондонська міжбанківська ставка пропозиції (London Interbank Offered Rate, LIBOR) – середньозважена відсоткова ставка за міжбанківськими кредитами, що надаються банками один одному, на різний час у різній валюті на лондонському міжбанківському ринку (від доби до року).

UIRD (Ukrainian Index of Retail Deposit Rates) – український індекс ставок за депозитами фізичних осіб – індикативна ставка, що розраховується в системі Thomson Reuters кожного банківського дня о 15:00 за київським часом.

Валютна позиція – це співвідношення, яке складається внаслідок здійснення валютних операцій у банку шляхом балансових і позабалансових вимог і зобов'язань із кожної іноземної валюти.

Процентний арбітраж – отримання прибутку за рахунок різниці процентних ставок за залученими і розміщеними на однакову суму депозитами.

Валютний арбітраж – це операція з валютами, що полягає в одночасному відкритті однакових (чи різних) за строками протилежних позицій на одному чи декількох взаємозалежних фінансових ринках з метою одержання гарантованого прибутку за рахунок різниці в котируваннях.

Валютна біржа – це організація, що надає послуги з проведення торгів, у процесі яких здійснюються операції з іноземною валютою.

Тестові завдання:

1. Які з фінансових послуг не стосуються сегмента грошового ринку?

а) забезпечення електронного обігу грошей (послуги електронних платіжних систем);

б) здійснення операцій з дорогоцінними металами;

в) організація й проведення розрахунків;

г) купівля/продаж цінних паперів.

2. Що забезпечують фінансові послуги на грошовому ринку?

а) купівлю/продаж цінних паперів;

б) обіг фінансових послуг;

в) грошовий обіг;

г) обіг капіталів.

3. Готівкові розрахунки це:

а) платежі готівкою фізичних та юридичних осіб за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги і за операціями, що безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції та іншого майна;

б) розрахунки, що здійснюються шляхом перерахування грошових сум за рахунками фінансово-кредитних установ;

в) розрахунки, які проводить НБУ;

г) платежі юридичних осіб за товари, роботи, послуги.

4. Безготівкові розрахунки це:

а) платежі готівкою фізичних та юридичних осіб за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги і за операціями, що безпосередньо не пов'язані з реалізацією майна;

б) розрахунки, які проводить НБУ;

в) розрахунки, що здійснюються шляхом перерахування грошових сум за рахунками фінансово-кредитних установ без участі готівки;

г) платежі юридичних осіб за товари, роботи, послуги.

5. Під валютним курсом розуміють:

а) угоду між учасниками валютного ринку щодо обміну грошових сум;

б) набір національних валют, що використовується при котируванні іноземної валюти;

в) ціну, яка сплачується в національній грошовій одиниці за одиницю іноземної валюти;

г) напрям переміщення валютних цінностей.

6. У разі прямого котирування:

а) зазначають, скільком одиницям іноземної валюти відповідає одиниця (10, 100, 1000) національної валюти;

б) установлюється курс покупця і продавця;

в) зазначають, скільком національним грошовим одиницям відповідає одиниця (10, 100, 1000) іноземної валюти;

г) немає правильної відповіді.

7. Нерезидентами на українському валютному ринку є:

а) юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, котрі не мають статусу юридичної особи, з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави;

б) фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), котрі мають постійне місце проживання за межами України, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України;

в) юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи, з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України;

г) розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, що мають імунітет і дипломатичні привілеї.

8. До компетенції Національного банку у сфері валютного регулювання та контролю не належать:

а) установлення лімітів відкритої валютної позиції для банків та інших установ, що купують і продають іноземну валюту;

б) видача та відкликання ліцензій, здійснення контролю, у тому числі шляхом виконання планових і позапланових перевірок, за діяльністю банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів і нерезидентів), які отримали ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, в частині дотримання ними валютного законодавства;

в) визначення і подання на затвердження до Верховної Ради України ліміту зовнішнього державного боргу України;

г) установлення порядку проведення обов'язкового продажу та розміру надходжень в іноземній валюті, які підлягають обов'язковому продажу.

9. До складу золотовалютного резерву Національного банку України входять такі активи:

а) резервна позиція в МВФ;

б) спеціальні права запозичення й іноземна валюта у вигляді банкнот та монет або кошти на рахунках за кордоном;

в) монетарне золото та цінні папери (крім акцій), що оплачуються в іноземній валюті;

г) усі відповіді правильні.

10. Який опціон дає право його власнику на купівлю через визначений час за наперед обумовленою ціною певного активу, який йому зобов'язаний продати продавець опціону?

а) опціон put;

б) опціон call;

- в) варант;
- г) «американський» опціон.

Тематика індивідуальних досліджень:

1. Казначейські векселі: специфіка випуску та обігу в Україні.
2. Депозитні сертифікати НБУ як монетарний інструмент у боротьбі з інфляцією.
3. Вексель та його місце на фінансовому ринку.
4. Особливості банківських операцій з векселями.
5. Ринок євродоларів: стан, особливості здійснення операцій.
6. Монетарна і бюджетна політика України.
7. Особливості міжбанківського ринку в Україні.
8. Ринок операцій своп.
9. Різновиди опціонних контрактів, особливості їх укладання.
10. Світовий ф'ючерсний та форвардний валютний ринок.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Визначте суть грошового ринку.
2. У чому полягають відмінності ринку капіталів від грошового ринку?
3. Охарактеризуйте фінансові послуги на грошовому ринку.
4. Розкрийте особливості здійснення операцій з банківськими металами.
5. Розкрийте функції, які виконує валютний ринок.
6. Визначте специфічні риси сучасного міжнародного валютного ринку.
7. Які методи котирування валют існують у світовій практиці?
8. Назвіть типи валют за ступенем конвертованості.
9. Які види валютних курсів використовують на валютному ринку при укладанні угод купівлі-продажу валюти?
10. За якими ознаками класифікують валютні ринки?
11. На які види поділяють валютний ринок за суб'єктами, що здійснюють операції з валютою?
12. Яка установа є головною виконавчою установою валютного регулювання в Україні?
13. Розкрийте особливості конверсійних послуг на валютному ринку.
14. У чому полягають особливості фінансових послуг на ринку FOREX?
15. Назвіть методи аналізу валютного ринку.

Літературні джерела:

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 6 травня 2023 року № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.
2. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 29 липня 2023 року № 3249-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
3. <https://tradingview.com/markets/currencies/>.
4. <https://finance.ua/currency/forex>.
5. <https://www.fxclub.org/uz>.
6. <https://tradingeconomics.com/>.

Тема 5. Фінансові послуги, інструменти та технології фондового ринку

Мета: розглянути фондовий ринок і види фінансових послуг, що надаються, інструменти та технології.

План:

1. Основні види фінансових послуг та учасники фондового ринку.
2. Сутність, функції та види цінних паперів.
3. Особливості формування ринку акцій.
4. Особливості формування ринку корпоративних облігацій.
5. Фактори формування ринку державних цінних паперів.
6. Особливості становлення та функціонування ринку муніципальних цінних паперів.
7. Деривативні контракти та їх види.
8. Емісійна діяльність на фондовому ринку.
9. Первинна публічна пропозиція акцій (ІРО).
10. Лістинг цінних паперів.
11. Технологія торгівлі цінними паперами.
12. Фондові індекси. Індекси українського фондового ринку.

Основні терміни:

Фондовий ринок (ринок цінних паперів): «це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів)» [2].

Ринок деривативних фінансових інструментів: «це сукупність учасників ринку деривативних фінансових інструментів та правовідносин між ними, що

виникають під час емісії деривативних цінних паперів, укладення деривативних контрактів, вчинення та виконання правочинів щодо деривативних цінних паперів, укладення та виконання договорів про заміну сторони деривативних контрактів, виконання зобов'язань за деривативними фінансовими інструментами» [2].

Учасники фондового ринку: «це емітенти, у тому числі іноземні, або особи, які видали неемісійні цінні папери, особи, які надають забезпечення, інвестори у фінансові інструменти, які набули права власності на цінні папери, адміністратори, професійні учасники ринків капіталу, особи, які провадять діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, об'єднання професійних учасників ринків капіталу» [2].

Учасники ринку деривативних фінансових інструментів: «це емітенти деривативних цінних паперів, інвестори у фінансові інструменти, які є сторонами деривативних контрактів, інвестори у фінансові інструменти, які набули права власності на деривативні цінні папери, професійні учасники ринків капіталу, особи, які провадять діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, об'єднання професійних учасників ринків капіталу, а також юридичні особи, які провадять відповідну діяльність» [2].

Емітент: «це юридична особа, територіальна громада в особі представницького органу місцевого самоврядування, держава в особі уповноважених нею органів державної влади, міжнародна фінансова організація, які від свого імені розміщують емісійні цінні папери та беруть на себе зобов'язання за такими цінними паперами перед їх власниками» [2].

Іноземний емітент: «це створена відповідно до законодавства іншої держави юридична особа, що здійснює емісію цінних паперів на території України, або юридична особа, цінні папери якої зареєстровані відповідно до законодавства іншої держави та допуск до обігу на території України яких надано Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку» [2].

Особа, яка видає неемісійний цінний папір: «це фізична особа, у тому числі фізична особа - іноземець, або юридична особа, у тому числі іноземна юридична особа, яка від свого імені видає (заповнює) сертифікат (бланк) неемісійного цінного паперу та бере на себе зобов'язання за таким цінним папером перед його власником» [2].

Інвестори у фінансові інструменти: «це фізичні та юридичні особи, у тому числі фізичні особи - іноземці та іноземні юридичні особи, які набули права власності на фінансові інструменти з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або

збереження вартості вкладених активів, та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику фінансових інструментів відповідно до законодавства, або в межах виконання повноважень щодо державного управління у відповідній сфері, або які є сторонами деривативних контрактів» [2].

Інституційні інвестори: «це інвестори у фінансові інструменти, які є інститутами спільного інвестування (пайовими та корпоративними інвестиційними фондами), інвестиційними фондами, взаємними фондами інвестиційних компаній, недержавними пенсійними фондами, фондами банківського управління, страховими компаніями, іншими фінансовими установами, що здійснюють операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок таких осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - також за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів» [2].

Кваліфіковані інвестори: «це інвестори у фінансові інструменти, які володіють вміннями, досвідом та знаннями в галузі ринків капіталу, достатніми для прийняття ними самостійних інвестиційних рішень та оцінки ризиків щодо вчинення правочинів щодо фінансових інструментів» [2].

Цінні папери: «документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам» [2].

Емісійні цінні папери: «це цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску цінних паперів стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітента)» [2].

Акція: «це іменний цінний папір, що посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, щодо створення, діяльності та припинення акціонерних товариств» [2].

Облігація: «це цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником коштів, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує обов'язок емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) строк та виплатити дохід за облігацією,

якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення)» [2].

Корпоративні облігації: «це іменні облігації, емітентом яких є юридична особа, що здійснює підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку. Емісія корпоративних облігацій здійснюється юридичними особами тільки після повної сплати внесків до свого статутного капіталу» [2].

Конвертовані корпоративні облігації: «це облігації, емісія яких здійснюється акціонерним товариством, які передбачають зобов'язання емітента з виплати доходів, погашення облігацій шляхом конвертації таких облігацій у відповідну кількість акцій цього емітента або шляхом виплати номінальної вартості таких облігацій за вибором їх власника у порядку, передбаченому проспектом або рішенням про емісію» [2].

Цільові облігації: «це облігації, погашення яких здійснюється шляхом передачі товарів та/або надання послуг, та/або виконання робіт відповідно до вимог, встановлених проспектом (рішенням про емісію, а для державних облігацій України - умовами їх розміщення), а у випадках та порядку, передбачених проспектом (рішенням про емісію, а для державних облігацій України - умовами їх розміщення), - шляхом сплати коштів власнику таких облігацій» [2].

Ординарні облігації: «це облігації, проспект (рішення про емісію, а для державних облігацій України - умови розміщення) яких не передбачає (не передбачають) мети використання залучених коштів для фінансування екологічного або інфраструктурного проекту» [2].

Інфраструктурні облігації: «це облігації, проспект (рішення про емісію цінних паперів, а для державних облігацій України - умови розміщення) яких передбачає (передбачають) використання залучених коштів виключно на фінансування будівництва (реконструкції) об'єктів інфраструктури або реалізації інфраструктурного проекту чи окремого його етапу» [2].

Зелені облігації: «це облігації, проспект яких передбачає (передбачають) використання залучених коштів виключно на фінансування екологічного проекту або окремого його етапу» [2].

Державний дериватив: «це деривативний цінний папір, що розміщується державою на міжнародних ринках капіталу і підтверджує зобов'язання України відповідно до умов розміщення цього цінного папера здійснити виплати власнику цього цінного папера у разі досягнення певних показників валового внутрішнього продукту України, а також здійснити інші виплати» [2].

ВВП-варанти: «з гарантіями уряду країни, передбачають виплати власнику цих інструментів залежно від певних показників національної економіки» [2].

Муниципальні облигації: «цінні папери, які випускаються місцевими органами державної влади як засіб залучення фінансових ресурсів для реалізації власних інвестиційних програм, а також у випадку дефіциту місцевого бюджету або на позабюджетні цілі» [2].

Деривативний контракт: «це договір, умови якого передбачають обов'язок однієї або кожної із сторін такого договору щодо базового активу та/або умови якого встановлюються залежно від значення базового показника, а також можуть передбачати обов'язок проведення грошових розрахунків» [2].

Кредитний дефолтний своп: «це деривативний контракт, що укладається на організованому ринку або поза ним, за яким одна або кожна із сторін зобов'язуються здійснювати іншій стороні періодичні або одноразові платежі залежно від платоспроможності передбаченої умовами такого контракту особи, яка є емітентом цінного паперу або стороною деривативного контракту, або залежно від настання визначеної таким контрактом події» [2].

Емісія цінних паперів: «сукупність дій емітента, спрямованих на реєстрацію випуску цінних паперів у Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку, їх розміщення серед інвесторів у фінансові інструменти» [2].

Первинна публічна пропозиція (IPO) – перша публічна пропозиція акцій приватної компанії інвесторам, у тому числі у формі продажу депозитарних розписок на акції.

Лістинг – це допуск цінних паперів до обігу й котирування на фондовій біржі з наступною процедурою підтримки лістингу, тобто підтримки біржового курсу цінних паперів.

Делістинг – виключення цінних паперів із біржового списку. Ініціатором лістингу виступають емітент або учасник торгівлі.

Біржовий список – документ фондової біржі, який містить інформацію щодо цінних паперів, які на відповідну дату допущені до торгівлі в режимі регулярних торгів на фондовій біржі за категорією лістингових цінних паперів або за категорією позалістингових цінних паперів.

Біржовий реєстр – складова біржового списку, що містить інформацію щодо лістингових цінних паперів.

Біржовий індекс – середні або середньозважені показники курсів цінних паперів, переважно акцій.

Фондовий індекс – це індекс, який розраховується біржою на основі цін паперів, які входять у цей індекс.

Тестові завдання:

1. До основних функцій фондового ринку не належать:
 - а) регулювання сфери грошового обігу та кредиту;
 - б) забезпечення оперативної інформації про рух індивідуальних капіталів;
 - в) розподіл і перерозподіл капіталу корпорацій, контроль за їхньою діяльністю;
 - г) немає правильної відповіді.
2. До специфічних функцій ринку цінних паперів не належать:
 - а) регулювальна;
 - б) функція перерозподілу;
 - в) функція страхування цінових і фінансових ризиків;
 - г) усі відповіді правильні.
3. У морально-психологічній сфері функціями ринку цінних паперів є:
 - а) перерозподіл коштів між галузями й сферами ринкової діяльності;
 - б) формування в населення ринкової психології, нового економічного мислення та поведінки;
 - в) акумуляція капіталу, в тому числі й вільних коштів населення, для інвестування як у виробничу, так і в соціальну сферу;
 - г) створення нових робочих місць завдяки переміщенню капіталу та інвестуванню.
4. За видами розміщення цінних паперів фондовий ринок класифікується на:
 - а) ринок, на якому цінні папери розміщуються прямим зверненням емітента до покупця, та ринок, на котрому цінні папери розміщуються через інституційного інвестора;
 - б) первинний і вторинний;
 - в) ринок грошових та капітальних цінних паперів;
 - г) ринок цінних паперів з фіксованим доходом і ринок цінних паперів зі змінним доходом
5. За якими акціями сплачується дивіденд:
 - а) за акціями (які належать акціонерам), не випущеними в обіг і що знаходяться на балансі акціонерного товариства;
 - б) за всіма акціями, випущеними і невипущеними в обіг;
 - в) за всіма акціями, які випущені в обіг і знаходяться на балансі акціонерного товариства;

- г) за акціями, що належать громадянам.
6. Предметом деривативу є:
- а) поштовий переказ;
 - б) право на землю;
 - в) страховий поліс;
 - г) фондовий індекс.
7. Вартість, зазначена на цінному папері, називається:
- а) реальною;
 - б) курсовою;
 - в) первинною;
 - г) номінальною.
8. На курс акцій прямо впливає:
- а) середня заробітна плата в країні;
 - б) розмір одержуваного дивіденду;
 - в) банківський процент;
 - г) усі відповіді правильні.
9. Лістинг цінних паперів:
- а) виключення з котирувального списку;
 - б) процедура включення до котирувального списку;
 - в) котирування;
 - г) процедура включення до котирувального списку та їх котирування.
10. Як називається ціна останньої операції купівлі/продажу цінних паперів протягом біржового дня?
- а) ціна закриття;
 - б) ціна мінімум;
 - в) середньозважена ціна;
 - г) ціна максимум.

Тематика індивідуальних досліджень:

1. Ринок корпоративних цінних паперів та його розвиток в Україні і за кордоном.
2. Стан первинного ринку цінних паперів в Україні.
3. Роль цінних паперів при виконанні основних функцій держави.
4. Необхідність та специфіка випуску муніципальних облігацій.
5. Особливості функціонування вторинного ринку цінних паперів в Україні та світі.

6. Фінансове інвестування за допомогою депозитарних розписок.
7. Біржові індекси як основні індикатори стану фондового ринку.
8. Сучасні тенденції світового фондового ринку та їх прогностичні значення.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Визначте основи функціонування фондового ринку.
2. Назвіть основні функції фондового ринку.
3. Розкрийте вплив функцій ринку цінних паперів на сфери життя країни.
4. Назвіть учасників фондового ринку та дайте їм коротку характеристику.
5. Назвіть критерії класифікації основних видів фондових ринків.
6. Охарактеризуйте суть, функції та види цінних паперів.
7. Охарактеризуйте особливості формування ринку акцій.
8. Охарактеризуйте особливості формування ринку корпоративних облігацій.
9. Охарактеризуйте фактори формування ринку державних цінних паперів.
10. Охарактеризуйте особливості становлення та функціонування ринку муніципальних цінних паперів.
11. Опишіть деривативні контракти та їх види.
12. Охарактеризуйте емісійну діяльність на фондовому ринку.
13. Дайте визначення лістингу цінних паперів.
14. Охарактеризуйте технології торгівлі цінними паперами.
15. Охарактеризуйте фондові індекси.

Літературні джерела:

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 6 травня 2023 року № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.
2. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 29 липня 2023 року № 3249-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
3. <https://www.londonstockexchange.com/>.
4. <https://www.nasdaq.com/>.
5. https://www.google.com/finance/?sca_esv.
6. <https://sdg-trade.com/market/stati/nyu-jorkskaya-fondovaya-birzha>.

Тема 6. Діяльність професійних учасників ринку капіталів

Мета: розглянути суть, мету, функції, завдання та роль професійних учасників на ринку капіталів.

План:

1. Види професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках.
2. Діяльність з торгівлі фінансовими інструментами.
3. Діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами.
4. Механізми підтримання ліквідності організованого ринку капіталів.
5. Депозитарна система України: структура та учасники. Діяльність депозитаріїв на фондовому ринку.
6. Електронний облік цінних паперів.
7. Клірингова діяльність на ринку капіталів.

Основні терміни:

Професійна діяльність на ринках капіталу: «це діяльність акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю або товариств з додатковою відповідальністю з надання фінансових та інших послуг на ринках капіталу під час здійснення будь-якого виду діяльності» [1].

Системно важливий професійний учасник ринків капіталу та організованих товарних ринків: «це професійний учасник ринків капіталу, діяльність якого впливає на стабільність функціонування ринків капіталу» [1].

Фінансовим холдингом: «є фінансова компанія, більшість або всі дочірні компанії якої складають професійні учасники ринків капіталу та організованих товарних ринків, кредитні установи або фінансові компанії та яка не є змішаним фінансовим холдингом» [1].

Системний ризик для функціонування ринків капіталу: «це ризик збоїв у роботі фінансової системи, які можуть мати значні негативні наслідки для неї і реального сектору економіки» [1].

Субброкерська діяльність: «це діяльність інвестиційної фірми з прийняття від клієнтів замовлень на укладення деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів за рахунок клієнтів і надання відповідних замовлень для виконання іншій інвестиційній фірмі, яка здійснює брокерську діяльність» [1].

Брокерська діяльність: «це діяльність інвестиційної фірми з укладення деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів за рахунок та від імені клієнтів або за рахунок клієнтів, але від свого імені» [1].

Дилерська діяльність: «це діяльність інвестиційної фірми з укладення деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів від свого імені та за власний рахунок» [1].

Діяльність з управління портфелем фінансових інструментів: «це діяльність інвестиційної фірми з управління портфелями фінансових інструментів, які складаються з одного або більше фінансових інструментів, в інтересах клієнтів. Інвестиційна фірма має право укласти договори про управління портфелем фінансових інструментів з фізичними та юридичними особами, з компанією з управління активами. Мінімальна сума договору про управління портфелем фінансових інструментів з одним клієнтом - фізичною особою встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку» [1].

Інвестиційне консультування: «це діяльність інвестиційної фірми із торгівлі цінними паперами з надання індивідуальних рекомендацій клієнту на його вимогу або з ініціативи інвестиційної фірми щодо укладення деривативних контрактів, договорів про заміну сторони деривативного контракту, вчинення правочинів щодо фінансових інструментів та валютних цінностей» [1].

Андеррайтинг: «це діяльність, яка провадиться інвестиційною фірмою із торгівлі цінними паперами від свого імені та/або від імені емітента або Oferenta за винагороду відповідно до умов договору андеррайтингу» [1].

Діяльність з розміщення без надання гарантії: «це діяльність, із торгівлі цінними паперами, яка провадиться інвестиційною фірмою від імені емітента або Oferenta відповідно до умов договору про організацію розміщення» [1].

Професійна діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами: «передбачає функціонування ринку (торговельного майданчика) і оператора ринку (юридичної особи, яка забезпечує функціонування майданчика)» [1].

Маркет-мейкер – член фондової біржі, який згідно з правилами фондової біржі зобов'язується підтримувати ліквідність ринку відповідних цінних паперів та інших фінансових інструментів, які допущені до біржових торгів, на підставі відповідного договору з емітентом цінних паперів або з фондовою біржею.

Депозитарна система України: «сукупність учасників депозитарної системи та правовідносин між ними щодо ведення обліку цінних паперів, прав на цінні папери і прав за цінними паперами та їх обмежень, що встановлюються в системі депозитарного обліку цінних паперів, у тому числі внаслідок проведення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів» [2].

Тестові завдання:

1. Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами включає:

- а) брокерську й дилерську діяльність;
- б) андеррайтинг;

- в) діяльність з управління цінними паперами;
- г) усі відповіді правильні.

2. Брокерська діяльність це:

а) укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені, за дорученням і за рахунок іншої особи;

б) укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу;

в) розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені й за рахунок емітента;

г) немає правильної відповіді.

3. Підставами для відмови в реєстрації внутрішніх документів особи, яка провадить клірингову діяльність, і змін до них є:

а) невідповідність документів, поданих на реєстрацію, вимогам законодавства, у тому числі нормативно-правовим актам Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

б) подання документів не в повному обсязі, наявність у них неповної або недостовірної інформації;

в) невідповідність розміру статутного капіталу вимогам закону;

г) усі відповіді правильні.

4. Фондова біржа утворюється:

а) не менше ніж тридцятьма засновниками;

б) торговцями цінними паперами, котрі мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку;

в) не менше ніж двадцятьма засновниками, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку;

г) немає правильної відповіді.

5. Професійні учасники фондового ринку не зобов'язані:

а) дотримуватися пруденційних нормативів, перелік, розміри і методика розрахунку яких установлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

б) подавати Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку розрахунок показників, що підтверджують виконання встановлених пруденційних нормативів щодо відповідного виду професійної діяльності в порядку й у строки, визначені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

- в) мати стаж роботи на фондовому ринку не менш як три роки;
- г) немає правильної відповіді.

6. Засновниками біржі можуть бути:

- а) банки і кредитні установи;
- б) юридичні й фізичні особи;
- в) страхові та інвестиційні фонди;
- г) центральні й місцеві органи державної влади.

7. Інформаційні фірми не мають права займатися наступними видами діяльності:

- а) розрахунково-кліринговою діяльністю;
- б) діяльністю по випуску цінних паперів;
- в) комерційною діяльністю по цінних паперах;
- г) комісійною діяльністю по цінних паперах.

8. Депозитарії – це суб'єкти, які спеціалізуються на:

- а) веденні реєстру власників іменних цінних паперів;
- б) зберіганні цінних паперів, обліку прав власності на цінні папери та руху цінних паперів;
- в) здійсненні розрахунків, проведенні взаємозаліку за угодами купівлі- продажу цінних паперів;
- г) наданні послуг своїм клієнтам з опрацювання та поширення ринкової інформації про суб'єктів та інструменти фінансового ринку.

9. До складу професійних учасників ринку фінансових послуг відносяться:

- а) брокери та дилери; депозитарії, зберігачі та реєстратори цінних паперів; розрахунково-клірингові установи та інформаційно-аналітичні інститути;
- б) спеціалізовані небанківські фінансово-кредитні установи (страхові та інвестиційні компанії, фінансові, пенсійні фонди, кредитні спілки, ломбарди, лізингові, факторингові, трастові компанії);
- в) банківські установи (емісійні, комерційні, інвестиційні, іпотечні, ощадні, зовнішньоторговельні);
- г) держава, місцеві органи влади, органи державного регулювання ринку фінансових послуг.

10. Розрахунково-клірингові установи – суб'єкти, які спеціалізуються на:

- а) наданні послуг своїм клієнтам з опрацювання та поширення ринкової інформації про суб'єктів та інструменти ринку фінансових послуг;

- б) зберіганні цінних паперів, обліку прав власності на цінні папери та руху цінних паперів;
- в) веденні реєстру власників іменних цінних паперів;
- г) здійсненні розрахунків, проведенні взаємозаліку за угодами купівлі/продажу цінних паперів.

Тематика індивідуальних досліджень:

1. Посередницькі послуги при вкладенні капіталу в цінні папери.
2. Вплив депозитарної діяльності на ринок капіталів.
3. Значення розрахунково-клірингової діяльності для розвитку ринку капіталів.
4. Вплив діяльності інформаційно-аналітичних систем на ринок капіталів.
5. Вплив розвитку організованих ринків на ринок капіталів.
6. Функції маркет-мейкерів фондового ринку.
7. Роль фінансових аналітиків на ринку капіталів.
8. Брокерські послуги на фондовому ринку.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. У чому полягають основні функції біржових посередників?
2. Які існують види професійної діяльності на фондовому ринку?
3. У чому полягають особливості здійснення професійної діяльності з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку?
4. За яких умов торговець цінними паперами може провадити дилерську, брокерську діяльність та андерайтинг або діяльність з управління цінними паперами?
5. Розкрийте особливості діяльності з управління цінними паперами.
6. Назвіть основи клірингової діяльності.
7. Розкрийте механізми зниження ризиків невиконання або неналежного виконання зобов'язань, що передбачені договорами, укладеними на фондовій біржі.
8. Визначте організаційні засади фондової біржі.
9. Назвіть основні позиції правил фондової біржі.

Літературні джерела:

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 29 липня 2023 року № 3249-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
2. Про депозитарну систему України: Закон України від 6 липня 2012 року № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
4. <https://www.csd.ua/>.

5. <https://www.ukrcard.ua/rozrahunkovo-kliringovij-centr>.
6. <https://www.nssmc.gov.ua/>.

Тема 7. Фінансові послуги, інструменти та технології управління ризиками

Мета: розглянути особливості фінансових послуг з перейняття ризику.

План:

1. Сутність та види фінансових ризиків. Методи управління фінансовими ризиками
2. Ризик у процесі прийняття управлінських рішень у фінансовій сфері
3. Управління портфелем цінних паперів
4. Вимоги до інвестиційного портфеля фінансових посередників
5. Фундаментальний і технічний аналіз ринку фінансових послуг
6. Інформаційні агентства та їх значення для фондового ринку.

Основні терміни:

Фінансовий ризик – це ризик недосягнення задовільного фінансового результату або невикористання сприятливої ринкової ситуації, тобто ризик втрачених можливостей.

Портфель цінних паперів – це сукупність різних типів цінних паперів, які інвестор купує з наміром отримати дохід, який відповідає певним вимогам щодо прийняттого рівня ризику та прибутку.

Структура портфеля визначається видами цінних паперів, які він містить, терміном їх дії та співвідношенням окремих видів цінних паперів у портфелі.

Формування портфеля цінних паперів – це біржова операція, при якій здійснюються постійні операції з цінними паперами, що входять до портфеля, з метою підтримки якості портфеля, забезпечення зростання його поточної вартості, збереження та примноження капіталу, т.к. а також отримати доступ шляхом придбання цінних паперів, дефіцитних продуктів і послуг, майнових і немайнових прав, власності.

Фундаментальний аналіз - це трудомісткий процес. Для моніторингу ситуації на ринку та прийняття рішень по окремих цінних паперах інвестори зазвичай використовують готову аналітичну інформацію: рейтинги та рекомендації інвестиційних компаній.

Технічний аналіз – це дослідження змін ціни в минулому з метою прогнозування її ціни в майбутньому.

Інформаційне агентство – спеціалізований суб'єкт інформаційної діяльності, зареєстрований як юридична особа у формі інформаційної компанії – організації, служби чи центру, що надає інформаційні послуги засобами масової інформації.

Тестові завдання:

1. Страхова компанія – це:

а) фінансова установа, яка здійснює в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, операції з придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі з поставки товарів/послуг;

б) небанківська фінансова установа, що провадить діяльність з надання фізичним особам фінансових кредитів під заставу;

в) юридична особа, яка бере на себе зобов'язання страховика і має на це відповідну ліцензію;

г) некомерційна установа, яка акумулює грошові кошти з метою їх цільового використання.

2. До фінансових ризиків не належить:

а) валютний ризик;

б) інфляційний ризик;

в) кредитний ризик;

г) ризик корпоративного управління.

3. За економічним змістом фінансові ризики поділяються на:

а) чистий та спекулятивний ризики;

б) ризик банку, підприємця, страхової компанії, факторингової компанії;

в) операційний, інфляційний, кредитний, процентний та валютний ризики;

г) систематичний та несистематичний ризики.

4. Метод, який не використовується під час оцінки ризику на фінансовому ринку:

а) факторний аналіз;

б) нормативно-параметричний метод;

в) економіко-математичне моделювання;

г) метод експертних оцінок.

5. Хеджування є одним із методів:

а) управління фінансовим ризиком;

б) оцінки фінансового ризику;

в) виявлення фінансового ризику;

г) ціноутворення.

6. Фінансовий ризик – це:

а) ризик, пов'язаний з імовірністю отримання незадовільного фінансового результату;

б) ризик, пов'язаний з імовірністю втрат фінансових грошових коштів;

в) ризик, пов'язаний з імовірністю втрат фінансових ресурсів;

г) ризик, пов'язаний з грошово-фінансовою сферою.

7. Ризик, який пов'язаний з імовірністю знецінення інвестиційно-фінансового портфелю – це:

а) ризик структури капіталу;

б) інвестиційний ризик;

в) валютний ризик;

г) ризик ліквідності.

8. До зовнішніх факторів виникнення фінансового ризику належать:

а) загальна економічна і політична нестабільність, загально ринкове падіння цін на фінансові активи;

б) некваліфікований менеджмент, поява нових фінансових технологій, інфляційні процеси в країні, зростання цін на ресурси;

в) швидка зміна економічної ситуації і кон'юнктури фінансового ринку, фінансових інструментів, неефективна структура активів і капіталу;

г) велика схильність до ризикових фінансових операцій з високою нормою прибутку, нестабільне становище підприємства, неправильна оцінка фінансово-економічного стану партнерів

9. До категорії систематичних ризиків належать:

а) операційний ризик та ризик інфляції;

б) кредитний та галузевий ризик;

в) валютний та ризик ліквідності;

г) інвестиційний ризик та ризик неплатоспроможності.

10. Хеджування – це:

а) укладання термінових контрактів на купівлю (продаж) продукції чи цінностей за фіксованим курсом у майбутньому;

б) укладання термінових контрактів на купівлю товарів чи цінностей за домовленими цінами в майбутньому;

в) страхування цінового ризику, яке дозволяє мінімізувати їх фінансові втрати шляхом одночасного укладання ф'ючерсної, форвардної, опціонної та своп-угоди на однаковий обсяг однакового товару;

г) чітка домовленість продавця і покупця на купівлю (продаж) продукції чи коштів за фіксованим курсом у майбутньому.

Тематика індивідуальних досліджень:

1. Ризики українського фінансового ринку та методи управління ними.
2. Інвестиційна діяльність страховиків в Україні та за кордоном.
3. Страхування життя в Україні та світі: переваги та недоліки, стан та перспективи розвитку.
4. Ризики іпотечного кредитування та шляхи їх нейтралізації.
5. Особливості надання банками України гарантій та поручительств.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Які ви знаєте види ризиків інвестування?
2. У чому полягає суть ризику на фінансовому ринку?
3. Які джерела кредитного ризику?
4. Назвіть можливі ступені ризику.
5. У чому полягає суть методу арбітражу як форми страхування на фондовому ринку?
6. Які ви знаєте методи страхування від банківських ризиків?
7. У чому полягає суть методів хеджування?

Літературні джерела:

1. <https://www.ukrinform.ua/>
2. <https://www.rbc.ua/>
3. <https://www.reuters.com/>
4. <https://www.bloomberg.com/europe>.

Тема 8. Державне регулювання та саморегулювання ринків фінансових послуг та капіталів

Мета: розглянути нормативно-законодавчу базу регулювання та саморегулювання ринку фінансових послуг.

План:

1. Мета і форми державного регулювання діяльності на ринку фінансових послуг.
2. НБУ як орган регулювання фінансового сектору.

3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.
4. Діяльність саморегулювальних організацій на ринку фінансових послуг.
5. Міжнародні стандарти регулювання ринку фінансових послуг.
6. Рекомендації групи 30 щодо введення єдиних міжнародних стандартів фінансових ринків.
7. Директиви ЄС щодо фінансового ринку.
8. Рекомендації ISSA 2000 для ринку цінних паперів.
9. Міжнародна федерація фондових бірж.

Основні терміни:

Державне регулювання ринків фінансових послуг – здійснення державою низки заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам.

Банківське регулювання – одне із завдань Національного банку України, яке полягає у створенні системи стандартів, що регулюють діяльність банків, встановлюють загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду та відповідальність за порушення банківського законодавства.

Банківський нагляд – це система контролю та активних впорядкованих заходів Національного банку України, спрямована на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами законодавства України та встановлених нормативів у рамках їх діяльності з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку є державним органом, підпорядкованим Президенту України і підзвітним Верховній Раді України.

Асоціація професійних учасників фондової біржі (ОПУ) може об'єднувати професійних учасників, які здійснюють різну професійну діяльність на фондовій біржі, має бути зареєстрована в установленому законодавством порядку та створюється для захисту інтересів її учасників.

Саморегулювальна організація професійних учасників фондового ринку (СРО) є неприбутковим об'єднанням учасників фондового ринку, які провадять професійну діяльність на фондовій біржі з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів та депозитарної діяльності та створена відповідно до з критеріями та вимогами НКЦПФР до цінних паперів та фондових бірж.

Міжнародна організація комісій із цінних паперів – це найвпливовіший орган наднаціонального регулювання міжнародного ринку капіталу, який поєднує понад 190 членів із країн усього світу.

Тестові завдання:

1. Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:
 - а) проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
 - б) захист власних інтересів у наданні фінансових послуг;
 - в) створення сприятливих умов для власного розвитку та функціонування;
 - г) монополізація на ринках фінансових послуг.
2. Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом:
 - а) ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
 - б) нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;
 - в) застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;
 - г) всі відповіді правильні.
3. Державними регуляторами на ринку фінансових послуг є:
 - а) Національний банк України;
 - б) Національний депозитарій України;
 - в) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
 - г) всі відповіді правильні.
4. Державне регулювання щодо ринку цінних паперів та похідних цінних паперів здійснює:
 - а) Національний банк України;
 - б) Національний депозитарій України;
 - в) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
 - г) Антимонопольний комітет України.
5. Державне регулювання щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів здійснює:
 - а) Національний банк України;
 - б) Національний депозитарій України;
 - в) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
 - г) Антимонопольний комітет України.

7. Державне регулювання щодо ринку небанківських послуг здійснює:

- а) Національний банк України;
- б) Національний депозитарій України;
- в) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- г) Антимонопольний комітет України.

8. Доступ до інформаційних баз даних державних регуляторів, які ведуться з метою регулювання ринку фінансових послуг, має:

- а) Національний банк України;
- б) Антимонопольний комітет України;
- в) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- г) всі відповіді правильні.

9. З метою співпраці та координації своєї діяльності державні регулятори ринку фінансових послуг зобов'язані проводити оперативні наради не рідше:

- а) на вимогу одного з керівників;
- б) одного разу в рік;
- в) одного разу в квартал;
- г) одного разу в місяць.

10. З метою здійснення нагляду на консолідованій основі, державні регулятори ринку фінансових послуг співпрацюють з:

- а) фінансовими установами;
- б) кредитними установами;
- в) з іншими органами нагляду;
- г) всі відповіді правильні.

Тематика індивідуальних досліджень:

1. Проблеми державного регулювання фінансового ринку в Україні та механізми їх вирішення.

2. Проблеми регулювання банківської діяльності в Україні.

3. Державне регулювання операцій з цінними паперами в Україні.

4. Антимонопольні заходи держави та створення конкурентного середовища на фінансовому ринку України.

5. Особливості регулювання діяльності українських фінансових посередників саморегульвними організаціями.

6. Механізми реагування української влади на світову фінансову кризу.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Яка мета і форми державного регулювання ринку фінансових послуг?

2. В чому суть державної політики на ринку фінансових послуг?
3. Які шляхи державного регулювання діяльності фінансових установ?
4. Охарактеризуйте міжнародні стандарти регулювання ринку фінансових послуг.
5. Що є правовою базою діяльності фінансових установ в Україні?
6. Переваги та недоліки державного нагляду за ринком фінансових послуг.
7. Який державний орган здійснює регулювання РФП в Україні?
8. Обґрунтуйте необхідність державного регулювання ринку фінансових послуг на етапі становлення його функціональної системи.
9. Основні завдання державного регулювання інвестиційних процесів в економіці України.

Літературні джерела:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний договір від 25 жовтня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text/
2. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 6 травня 2023 року № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.
3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 29 липня 2023 року № 3249-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
4. Про платіжні послуги: Закон України від 1 квітня 2023 року № 2888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.
5. Про депозитарну систему України: Закон України від 6 липня 2012 року № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>.
6. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19 червня 2003 року № 978-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15#Text>.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

Для усних відповідей оцінюється повнота розкриття питання; використання різноманітних (у тому числі іншомовних) джерел інформації; логічність викладення предмета; аналітичне мислення, вміння робити порівняння та робити висновки;

вміння аналізувати теоретичні проблеми з урахуванням світової та вітчизняної практики.

При виконанні письмових завдань: повнота розкриття фактів, аргументованість і логічність викладу матеріалу, використання різноманітних джерел, нормативно-правових актів, прикладів і фактичного матеріалу тощо; цілісність, системність, логічність, уміння формулювати висновки; акуратність письмової роботи.

Більш високі бали служать для оцінки незалежного та обґрунтованого погляду заявника на конкретну практичну ситуацію чи конкретну проблему.

Кількість балів, яку може отримати студент ВНЗ на навчальних курсах з кожної теми (опитування, іспит, розв'язування задач, виконання завдань для самостійної роботи), становить 6 балів. Оцінка за змістовний модуль відповідає сумі балів, набраних за кожну тему та модульний контроль. Модульна контрольна робота проводиться на останньому аудиторному занятті у вигляді тестування за допомогою системи MOODLE. Здобувач має право замість МКР пройти курс на онлайн платформах за темами дисципліни, зокрема онлайн курс на платформі Coursera «Фінансові ринки» (<https://www.coursera.org/learn/financial-markets-global/home/info>) або інші курси, які попередньо будуть погоджені з викладачем дисципліни. Оцінювання та визнання таких результатів неформального навчання здійснюється на підставі рішення фахової комісії.

Максимальна кількість балів: за 1 модуль – 30; 2 модуль – 30 (разом – 60 балів).

Загальна кількість балів (максимальна), яку може набрати студент під час навчання за спеціальністю протягом семестру, становить 100 балів, з яких студент отримує 60 балів на поточних видах робіт і 40 балів на підсумковому контролі (екзамені).

Підсумковий контроль проводиться у формі іспиту та на умовах, передбачених графіком освітнього процесу. Максимальна кількість балів, яку здобувач може набрати під час навчання за спеціальністю протягом семестру, становить 100 балів, з них 60 балів здобувач отримує на поточних видах контролю та 40 балів на підсумковому контролі (екзамені).

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	відмінно
Добре	B (80-89)	дуже добре

	C (70-79)	добре
Задовільно	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незадовільно	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

Розподіл балів, які отримують студенти

Вид підсумкового контролю: *екзамен*

Поточне оцінювання (<i>аудиторна та самостійна робота</i>)							Кількість балів (екзамен)	Сумарна к-ть балів	
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль №2					МКР
T1	T2	T3	T4	T6	T7	T8			
6	6	6	6	6	6	6	12	40	100